

GREEK FRAGMENTARY TRAGEDIANS ONLINE

Η Κλασική Φιλολογία σε νέους... ψηφιακούς δρόμους

Η κλασική φιλολογία, με τη μακρά παράδοσή της, βρίσκεται πλέον αντιμέτωπη με μια νέα πρόκληση: την ψηφιακή εποχή. Η διάδοση των αρχαίων κειμένων δεν περιορίζεται πια στις έντυπες εκδόσεις ή στις βιβλιοθήκες, αλλά μεταφέρεται σε διαδικτυακές βάσεις δεδομένων, οι οποίες υπόσχονται ευκολότερη πρόσβαση και νέες ερευνητικές προοπτικές. Η ψηφιοποίηση και οι σύγχρονες τεχνολογίες δεν προσφέρουν μόνο νέες μεθόδους διαχείρισης της γνώσης, αλλά και καινοτόμους τρόπους ανάλυσης, κατανόησης και ερμηνείας της αρχαίας γραμματείας. Το αποτέλεσμα είναι ένας δυναμικός χώρος έρευνας, όπου οι κλασικοί φιλόλογοι συνεργάζονται με ειδικούς από τον χώρο των Η/Υ για την ανασύνθεση και την ερμηνεία των κειμένων με τρόπους που παλαιότερα ήταν αδιανόητοι.

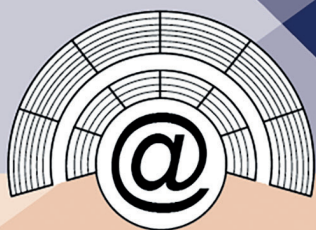
Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η μελέτη των αποσπασματικών έργων του αρχαίου τραγικού θεάτρου πέραν από τον Αισχύλο, τον Σοφοκλή και τον Ευριπίδη, που υλοποιείται στο πλαίσιο της πρώτης ηλεκτρονικής έκδοσης για τις Εκδόσεις του Πανεπιστημίου Πατρών, με τίτλο *Greek Fragmentary Tragedians Online* (<https://fragtrag1.upatras.gr>) και συγγραφείς τους Ανδρέα Π. Αντωνόπουλο, Στυλιανό Χρονόπουλο, Παναγιώτα Τακτικού, Αναστασία Ψωμιάδου και Αικατερίνη Γιακιμτσούκη-Μαγαράκη. Ελάχιστα από τα έργα των προδρόμων και των ανταγωνιστών των τρι-

ών μεγάλων τραγικών έχουν διασωθεί, και αυτά σε αποσπασματική μορφή. Οι ερευνητές καλούνται να ανασυνθέσουν αυτά τα έργα βασιζόμενοι σε αποσπάσματα και αρχαίες μαρτυρίες. Στο πλαίσιο αυτό, η ψηφιοποίηση των κειμένων δεν είναι απλώς ένα μέσο διάδοσης, αλλά και ένας τρόπος αναθεώρησης της προσέγγισης στα ίδια τα κείμενα. Οι φιλόλογοι πλέον δεν είναι απλώς ερμηνευτές των κειμένων, αλλά και «ανακατασκευαστές» χαμένων έργων, με τη βοήθεια της τεχνολογίας.

Η κλασική φιλολογία υπήρξε πάντοτε στενά συνδεδεμένη με την εξέλιξη των τεχνολογικών μέσων. Στην Αλεξάνδρεια του 3ου και 2ου αιώνα π.Χ., οι φιλόλογοι της εποχής αντέγραφαν και σχολίαζαν τα κείμενα σε παπύρους, δημιουργώντας τις πρώτες κριτικές εκδόσεις. Η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας και οι μεγάλοι φιλολογικοί εγκυκλοπαιδιστές εκείνης της περιόδου θέτουν τα θεμέλια της φιλολογικής έρευνας, που ήταν βασισμένη στην συγκέντρωση, την ταξινόμηση και την αποκατάσταση των αρχαίων κειμένων. Αιώνες αργότερα, η τυπογραφία του Γουτεμβέργιου (15ος αιώνας) έφερε μια επανάσταση, επιτρέποντας τη μαζική αναπαραγωγή των κειμένων και τη διάδοσή τους στο ευρύτερο κοινό. Η τυπογραφία δημιούργησε μια νέα εποχή για την κλασική φιλολογία, επιτρέποντας στους φιλόλογους να έχουν περισσότερη πρόσβαση στις αρχαίες πηγές και να διαμορφώσουν τις πρώτες

σύγχρονες κριτικές εκδόσεις. Από τότε όμως κύλησε πολύ νερό στον Τίβερη. Με την τεχνολογική επανάσταση στα τέλη του 20ού αιώνα, οι βάσεις δεδομένων, τα PDF και τα e-books έγιναν η νέα μορφή του βιβλίου, επιτρέποντας την ψηφιοποίηση των κειμένων και τη διάθεσή τους μέσω του διαδικτύου. Έτσι, η ψηφιακή εποχή εγκαينίασε ένα ακόμη βήμα στην ιστορία της φιλολογικής έρευνας. Οι ερευνητές της κλασικής φιλολογίας δεν περιορίζονται πλέον σε αναγνώσεις κειμένων, αλλά μπορούν να χρησιμοποιούν σύγχρονα εργαλεία για την ανάλυση της γλώσσας, τη σύνθεση κριτικών εκδόσεων, και τη δημιουργία νέων ερμηνευτικών μοντέλων.

Η έκδοση *Greek Fragmentary Tragedians Online* (FragTrag.1) αναδεικνύει πώς η τεχνολογία αλλάζει το πεδίο της κλασικής φιλολογίας: είναι μία καινοτόμος, ανοιχτά προσβάσιμη και ανανεώσιμη πλατφόρμα που προσφέρει σε κάθε ενδιαφερόμενο ένα φιλικό περιβάλλον περιήγησης και ανάγνωσης για το corpus των αποσπασμάτων των αρχαίων τραγωδιών και σατυρικών δραμάτων από ποιητές του 6ου και 5ου αιώνα π.Χ. Περιέχει σύγχρονες κριτικές εκδόσεις των κειμένων και αγγλικές μεταφράσεις και είναι εξοπλισμένη με μια σειρά από ηλεκτρονικά εργαλεία, ανάμεσα στα οποία ένα δυναμικό περιβάλλον αναζήτησης, θεματικά ευρετήρια, αλλά και αναλυτικό χρονολογικό πίνακα. Για κάθε «αποσπασματικά

GREEK FRAGMENTARY TRAGEDIANS ONLINE
Part I: 6th - 5th Century BC

FragTrag.1

σωζόμενο» τραγικό ποιητή παρέχεται πλήρης τεκμηρίωση, καθώς πέραν από τα αποσπασματικά του έργα (Ενότητα I: Fragmentary Plays), το FragTrag.1 περιλαμβάνει και έκδοση των σωζόμενων αρχαίων μαρτυριών συνοδευόμενη από ένα εργο-βιογραφικό δοκίμιο στα αγγλικά (Ενότητα II: Testimonia and Biographies). Και οι δύο αυτές ενότητες, παρακολουθώντας τη σύγχρονη εξέλιξη στις ψηφιακές επιστημονικές εκδόσεις, είναι κωδικοποιημένες με τη χρήση διεθνώς αναγνωρισμένων προτύπων και διασυνδέουν χαρακτηριστικά δεδομένα που περιλαμβάνουν (ονόματα προσώπων, γεωγραφικούς όρους, τίτλους έργων) με το σημασιολογικό ιστό μέσω της χρήσης ανοικτών διασυνδεδεμένων δεδομένων (Linked Open Data). Στην πράξη, η ψηφιακή έκδοση FragTrag.1 με τη δομή και την λειτουργικότητά της, επιχειρεί να συνδυάσει τα αποκρυσταλλωμένα από τις έντυπες εκδόσεις στοιχεία με χαρακτηριστικά των σύγχρονων ψηφιακών εκδόσεων, τα οποία έχουν αποδεδειγμένη αποτελεσματικότητα. Παράλληλα, υιοθετεί έναν σχεδιασμό περιβάλλοντος ανάγνωσης, περιήγησης και ανάγνωσης που διευκολύνει την εύκολη χρήση, τη μελέτη και την έρευνα.

Η μετάβαση από την παραδοσιακή κλασική φιλολογία στη νέα, ψηφιακή εποχή δεν είναι απλώς ένα τεχνικό ζήτημα, αλλά πρωτίστως μεθοδολογικό. Οι φιλόλογοι, που παραδοσιακά εργάζονταν ατομικά, καλούνται πλέον να συνεργαστούν με ειδικούς στην πληροφορική, τη γλωσσολογία και τις άλλες αρχαιολογικές επιστήμες. Μέχρι πρόσφατα, η ομαδική εργασία στη φιλολογία θεωρούνταν σχεδόν ανέκδοτο. Σήμερα, η δημιουργία μιας πολυμελούς ερευνητικής ομάδας, όπως αυτής που υλοποιεί το έργο FragTrag.1, δείχνει πόσο έχει αλλάξει το τοπίο. Με ερευνητική χρηματοδότηση από το ΕΛΙΔΕΚ, επτά φιλόλογοι και μηχανικοί Η/Υ συνεργάστηκαν με εντατικούς ρυθμούς επί τέσσερα χρόνια για να δώσουν μία από τις πρώτες (σε διεθνές επίπεδο) εγγενώς ψηφιακές εκδόσεις (born digital editions) στον χώρο της αρχαίας ελληνικής γραμματείας.

Η διεπιστημονική συνεργασία, καθώς και η διαχείριση μεγάλου όγκου δεδομένων, η εξοικείωση με μεθόδους

Από το Διεθνές Συνέδριο CLASSICAL TEXTS IN DIGITAL MEDIA I, Πανεπιστήμιο Πατρών, Σεπτέμβριος 2023. Από δεξιά προς αριστερά εμφανίζονται οι: Αναστασία Ψωμιάδου, Παναγιώτα Τακτικού, Στυλιανός Χρονόπουλος, Ανδρέας Αντωνόπουλος, Νίκος Νταλιακούρας, Ηρακλής Μαρκέλης.

προγραμματισμού και ψηφιακά περιβάλλοντα και η ερμηνεία ποσοτικών αποτελεσμάτων από αλγοριθμικές διαδικασίες, αποτελούν πλέον απαραίτητα στοιχεία της σύγχρονης φιλολογικής έρευνας. Η προσαρμογή σε αυτές τις νέες μεθόδους απαιτεί ευελιξία και προϋποθέτει τη συνειδητοποίηση ότι η φιλολογία είναι πλέον μια συλλογική και πολυδιάστατη διαδικασία. Τα δεδομένα δεν είναι πλέον στατικά, αλλά δυναμικά και συνεχώς μεταβαλλόμενα, καθώς οι νέες τεχνολογίες διευκολύνουν επικαιροποιήσεις, αλλαγές και προσθήκες στα εκδοτικά προϊόντα, με αποτέλεσμα να έχουμε αυτό που ονομάζεται «ρευστές εκδόσεις» (fluid publications).

Η ανάπτυξη βάσεων δεδομένων ελεύθερα διαθέσιμων στο διαδίκτυο, όπως το FragTrag.1, υπογραμμίζει την αλληλεπίδραση μεταξύ κλασικής φιλολογίας και τεχνολογίας. Η ανοιχτή πρόσβαση στην γνώση σημαίνει πολύ απλά ότι οι ερευνητές, αλλά και το ευρύτερο κοινό, μπορούν πλέον να έχουν στη διάθεσή τους τα αρχαία κείμενα χωρίς χωροταξικούς, χρονικούς και οικονομικούς περιορισμούς: λ.χ. τα κείμενα του FragTrag.1 είναι διαθέσιμα όπου γης, ακόμη και στο κινητό τηλέ-

φωνο, 24 ώρες το 24ωρο, 365 μέρες τον χρόνο. Ωστόσο, καθώς η τεχνολογία διευρύνει τη διάθεση της πληροφορίας, αλλάζει και την ίδια τη φύση της έρευνας: από μια ατομική, γραμμική διαδικασία, σε μια δυναμική, διασυνδεδεμένη εμπειρία, με δυνατότητα ανατροφοδότησης από τους αποδέκτες της γνώσης. Έτσι, καθώς η τεχνολογία εξελίσσεται, η μελέτη των αρχαίων κειμένων γίνεται πιο προσιτή σε ένα παγκόσμιο κοινό, μετατρέποντας τη φιλολογία σε μια ανοιχτή επιστήμη. Η πρόκληση και το ζητούμενο για τους ερευνητές είναι να αξιοποιήσουν τα νέα εργαλεία χωρίς να χάσουν την ουσία της κριτικής και της αναλυτικής σκέψης και την επιστημονική ακρίβεια που χαρακτηρίζει την κλασική φιλολογία. Με αυτή την προϋπόθεση, ο συνδυασμός παράδοσης και καινοτομίας ανοίγει νέους δρόμους για την κατανόηση του αρχαίου κόσμου στη σύγχρονη εποχή, δρόμους που είναι πια απαραίτητοι.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ Θ. ΤΑΚΤΙΚΟΥ
Υποψ. Διδάκτωρ, Τμήμα Φιλολογίας
Πανεπιστημίου Πατρών
Μέλος της ερευνητικής ομάδας
του FragTrag.1